САМОСТІЙНА ТА НАУКОВА РОБОТА СТУДЕНТІВ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

THE INDEPENDENT AND SCIENTIFIC WORK OF STUDENTS AS A MEANS OF IMPROVING THE QUALITY OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE ECONOMISTS IN THE CONTINUOUS EDUCATION SYSTEM

Актуальність дослідження пов'язана із недостатнім науковим осмисленням проблем самостійної та наукової роботи студентів у контексті підвищення якості професійної підготовки майбутніх економістів на сучасному етапі. Відзначено особливу роль самостійної та наукової роботи у професійній підготовці майбутніх економістів, що полягає в активному та ефективному використанні можливостей цифрової економіки та освіти, діджиталізації, новітніх комп'ютерних технологій, аналізу статистичних даних, моніторингу колосальних потоків економічної інформації та ін.

Мета статті – проаналізувати особливості організації самостійної та наукової роботи студентів як складника професійної підготовки майбутніх економістів. Досягнення мети дослідження уможливило використання загальнотеоретичних методів: аналізу, синтезу, конкретизації, узагальнення та емпіричних методів: опитування та анкетування.

Наголошено на важливості та необхідності самостійної й наукової роботи студентів як невід'ємного складника освітнього процесу з реалізації освітніх програм професійної підготовки майбутніх економістів. На основі аналізу результатів емпіричного дослідження констатовано, що у закладах вищої освіти досить формально і не досить ефективно (організаційно та методично) забезпечено організацію самостійної та наукової роботи студентів. Встановлено, що в організації самостійної роботи широко використовуються переважно такі традиційні форми, як: підготовка доповідей і виступів, оформлення презентацій, підготовка та написання рефератів, ІНДЗ на задані теми, вирішення задач і виконання вправ та ін. З'ясовано, що значна частина студентів у відповідях на запитання анкети не поділяє висловлювань своїх викладачів щодо частотності та ефективності використання інноваційних форм організації самостійної та наукової роботи студентів. Наголошено на потребі оновлення підходів до організації самостійної та наукової роботи студентів шляхом імплементації політики академічної доброчесності у внутрішню культуру якості, упровадження студентоцентрованого підходу та концепції Liberalartseducation, розвитку Soft skills.

Ключові слова: самостійна робота студента, наукова робота студента, професійна підготовка майбутніх економістів, система неперервної освіти, якість професійної підготовки, академічна доброчесність, студентоцентризований підхід, Liberalartseducation, Soft skills.

чесність, студентоцентризований підхід, Liberalartseducation, Soft skills.

The relevance of the research is related to the lack of scientific understanding of the problems of independent and scientific work of students in the context of improving the quality of training of future economists at the present stage. The special role of independent and scientific work in the training of future economists is noted, which consists in the active and effective use of the opportunities of the digital economy and education, digitization, the latest computer technologies, analysis of statistics, monitoring of enormous flows of economic information, etc.

The purpose of the article is to analyze the peculiarities of organization of independent and scientific work of students as a component of professional training of future economists. Achieving the goal of the study made it possible to use general theoretical methods: analysis, synthesis, concretization, generalization and empirical methods: questioning and questioning.

The importance and necessity of independent and scientific work of students as an indispensable component of the educational process for the implementation of educational programs for the vocational training of future economists are emphasized. Based on the analysis of the results of empirical research, it was found that the organization of students' independent and scientific work is sufficiently formal and insufficiently (organizationally and methodically) ensured. It is established that in the organization of independent work mainly traditional forms are widely used: preparation of reports and speeches, presentation of presentations, preparation and writing of abstracts, IST on given topics, problem solving and exercises, etc. It is found out that a large part of students in answering the questionnaire does not share the statements of their teachers regarding the frequency and effectiveness of innovative forms of organization of independent and scientific work of students. The necessity of updating approaches to the organization of independent and scientific work of students is emphasized by implementation of the policy of academic integrity in the internal culture of quality, introduction of the student-centered approach and the concept of Liberalartseducation, development of Soft skills.

Key words: independent work of the student, scientific work of the student, vocational training of future economists, system of continuous education, quality of vocational training, academic integrity, student-centered approach, Liberalartseducation, Soft skills.

УДК 378.018.8:33-051
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/23-1.28>

Кірдан О.П.,
канд. екон. наук, доцент,
завідувач кафедри економіки
та соціально-поведінкових наук
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

Постановка проблеми у загальному вигляді.
У нормативно-законодавчих актах якості вищої освіти визначено пріоритетом державної політики України. Професійна підготовка майбутніх економістів у системі неперервної освіти визначається

не тільки набуттям компетентностей та обсягом знань, але й параметрами особистісного, світоглядного та громадянського розвитку. Тому трансформація системи неперервної економічної освіти в Україні вимагає розроблення нових підходів та

механізмів професійної підготовки майбутніх економістів.

Однією з актуальних проблем професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти є належний рівень організації самостійної та наукової роботи студентів. Навчання та викладання у професійній підготовці майбутніх економістів має базуватись на поєднанні навчання та досліджень під час реалізації освітніх програм; під час викладання фахових дисциплін мають використовуватися форми і методи навчання, заснованого на дослідженнях. На наше переконання, вже з перших семестрів навчання студента у закладі вищої освіти науково-дослідницький компонент має упроваджуватися починаючи від рівня бізнес-мікропроєкту з поступовим розширенням напрямів дослідницької роботи та долученням майбутніх економістів до наукових досліджень випускових кафедр. Тому особлива роль самостійної та наукової роботи у професійній підготовці майбутніх економістів полягає у випереджувальному професійному розвитку майбутніх фахівців, що ґрунтується на активному та ефективному використанні можливостей цифрової економіки та освіти, новітніх комп'ютерних технологій, аналізу статистичних даних, моніторингу колосальних потоків економічної інформації та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Наукові праці В. Каричковського, Г. Ковальчук, Л. Максимової, Т. Поясок, А. Суценка, В. Третька та ін. мають вагомий педагогічний потенціал для багатовекторного дослідження проблеми професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти. У дисертаційній роботі Л. Онуцак виявлено педагогічні умови, що ефективно впливають на організацію самостійної позааудиторної діяльності студентів економічного профілю; розроблено пропозиції щодо реалізації основних форм системи організації самостійної позааудиторної діяльності студентів економічного профілю [3, с. 7–8].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, незважаючи на достатній рівень наукового осмислення проблематики якості вищої освіти, окремі її напрями залишаються відкритими для подальших наукових досліджень. Серед них – питання самостійної та наукової роботи в забезпеченні якості професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти.

Мета статті – проаналізувати особливості організації самостійної та наукової роботи студентів у контексті забезпечення якості професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти. Досягнення мети дослідження уможливило використання загальнотеоретичних методів: аналізу, синтезу, конкретизації, узагальнення та емпіричних методів: опитування та анкетування.

Виклад основного матеріалу. У чинних нормативно-законодавчих актах щодо організації освітнього процесу у закладах вищої освіти, документах з питань професійної підготовки майбутніх фахівців, новому поколінні державних галузевих освітніх стандартів з економічних спеціальностей центр ваги в освітньому процесі професійної підготовки майбутніх економістів перенесено на самостійну та наукову роботу.

Для виявлення стану професійної підготовки майбутніх економістів нами проведено експериментальне дослідження, результати якого опубліковано у науковому виданні [1]. Окрім того, ми з'ясували особливості організації самостійної та наукової роботи студентів як складника професійної підготовки майбутніх економістів, що й стало предметом аналізу у нашій науковій розвідці.

Перехід до компетентнісної парадигми та упровадження ЄКТС, розроблення нового покоління стандартів вищої освіти свідчить про акцентування та зосередження уваги на самостійній роботі здобувачів вищої освіти. Розподіл навчального часу на вивчення дисциплін майбутніми економістами також показує переважне домінування (від 1/3 до 2/3 від загальної кількості годин/кредитів) самостійної роботи студентів, тим самим істотно підвищується значення її організаційного та методичного забезпечення. Тому в анкеті нами було передбачено питання щодо часу, який витрачають студенти на виконання різних видів самостійної роботи. Так, більшість викладачів (74,6%) вважають, що студенти витрачають у межах 30–50% навчального часу на самостійну роботу. Як засвідчило анкетування, студенти навіть відповідалініше ставляться до самостійної роботи: 79,8% стверджують, що витрачають на них не менше 35–55% часу, відведеного на вивчення дисципліни.

У ході анкетування викладацькому складу та здобувачам вищої освіти було запропоновано питання щодо використання різних форм позааудиторної самостійної роботи (див. табл. 1).

Як свідчать дані табл. 1, викладачі закладів вищої освіти використовують у процесі професійної підготовки майбутніх економістів такі пріоритетні форми позааудиторної самостійної роботи: підготовку доповідей і виступів (92,1%); роботу з першоджерелами і науковими журналами (86,4%); оформлення презентацій, наочних посібників (81,8%); підготовку та написання рефератів, ІНДЗ на задані теми (80,5%); вирішення задач, прикладів, виконання вправ, практичних і аналітичних завдань, самотренінг (79,6%); підготовку до участі в науково-практичних конференціях, олімпіадах, конкурсах (52,3%); вивчення офіційної, статистичної, наукової інформації (46,4%). Суттєво нижчі показники використання таких форм самостійної роботи, як розробка проєктів (28,7%); робота із базами даних (26,4%) та ін.

Результати анкетування студентів засвідчили дещо інші пріоритети у формах позааудиторної самостійної роботи: підготовку доповідей і виступів (90,4%); підготовку та написання рефератів, ІНДЗ на задані теми (87,9%), оформлення мультимедійних презентацій, плакатів та наочних посібників, слайдового супроводу доповідей з використанням комп'ютерних технологій (84,7%); рішення завдань, прикладів, виконання вправ, практичних і аналітичних завдань, самотренінг (76,7%); дещо менше використовуються інші форми: робота з базами даних (37,6%); підготовка глосарію, кросвордів (34,1%).

Констатуємо, що відповіді здобувачів вищої освіти переважно не корелюють із висловлюваннями викладачів як організаторів їхньої самостійної роботи. Однак вважаємо за доцільне звернути увагу на недооцінення викладацьким та студентським складом доцільності використання таких форм самостійної та наукової роботи, як розробка проєктів, вирішення ситуаційних і проблемних завдань, підготовка до участі в науково-практичних конференціях, олімпіадах, конкурсах, складання анотованого списку статей, тематичний огляд періодичних видань, участь у наукових дослідженнях кафедр, підготовка та написання есе на задані теми. Аналіз даних анкетування дає підстави для висновку, що викладачі не мають достатнього зворотного зв'язку зі студентами щодо виконання рекомендованих ними форм самостійної роботи. У підсумку ми запропонували респондентам відпо-

вісти на запитання: «Що насамперед доцільно змінити в професійній підготовці майбутніх економістів у системі неперервної освіти?» (див. табл. 2).

Аналіз результатів анкетування дав підстави для висновку, що досить формально і не досить ефективно (організаційно та методично) забезпечено організацію самостійної роботи студентів. Вважаємо, що важливість та корисність самостійної роботи як невід'ємного складника освітнього процесу з професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти, незважаючи на всі зусилля з культивування її ролі у сучасній методиці вищої школи та андрагогіці, належно не оцінено. Широко використовуються в організації самостійної роботи переважно традиційні форми (підготовка доповідей і виступів, оформлення презентацій, підготовка та написання рефератів, ІНДЗ на задані теми, вирішення задач і виконання вправ та ін.), водночас значна частина студентів у відповідях на запитання анкети не поділяє висловлювань своїх викладачів щодо частотності та ефективності використання інноваційних форм організації самостійної роботи студентів. Наголошуємо, що система оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти передбачає оцінку трудомісткості змісту дисциплін у системі залікових одиниць, а використання комп'ютерних технологій, аналіз статистичних даних, моніторинг колосальних потоків економічної інформації неможливо освоїти без навичок активної, наполегливої, ефективної самостійної роботи студентів.

Таблиця 1

Результати анкетування учасників освітнього процесу щодо використання форм позааудиторної самостійної роботи у професійній підготовці майбутніх економістів

№ з/п	Види самостійної роботи	Викладацький склад закладів вищої освіти, %	Здобувачі вищої освіти, %
1.	Підготовка доповідей і виступів	92,1	90,4
2.	Робота з першоджерелами і науковими журналами	86,4	64,2
3.	Оформлення презентацій, наочних посібників	81,8	84,7
4.	Підготовка та написання рефератів, ІНДЗ на задані теми	80,5	87,9
5.	Вирішення задач, прикладів, виконання вправ, практичних і аналітичних завдань, самотренінг	79,6	76,7
6.	Підготовка до участі в науково-практичних конференціях, олімпіадах, конкурсах	52,3	38,9
7.	Вивчення офіційної, статистичної, наукової інформації	46,4	38,4
8.	Розробка проєктів	28,7	29,2
9.	Робота з базами даних	26,4	37,6
10.	Підготовка рецензії на статтю, монографію та ін.	24,5	26,7
11.	Підготовка глосарію, кросвордів	23,9	34,1
12.	Розробка сценаріїв рольових (ділових) ігор	21,1	20,8
13.	Складання анотованого списку статей, тематичний огляд періодичних видань	19,7	18,2
14.	Вирішення ситуаційних і проблемних завдань	14,3	13,7
15.	Переклад текстів	13,8	22,4
16.	Участь у наукових дослідженнях кафедр	12,1	11,8
17.	Підготовка та написання есе на задані теми	10,8	9,4

* Сума відповідей респондентів становить понад 100%, оскільки вибір кількості відповідей не обмежувався

Поєднання навчання і досліджень під час реалізації освітньої програми є одним із пріоритетів в організації освітнього процесу сучасних закладів вищої освіти. Однак опитування викладацького складу та студентів економічних спеціальностей дало підстави для висновку, що під час викладання більшості дисциплін фахового (професійного) спрямування не досить використовуються форми і методи навчання, заснованого на дослідженнях. Традиційними формами долучення здобувачів вищої освіти до наукової роботи є створення та функціонування студентських наукових гуртків та проблемних груп, участь у Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт та Всеукраїнській олімпіаді з фахових дисциплін, апробація результатів наукових досліджень під час виступів на наукових конференціях та семінарах тощо.

Відповідно до «Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG)» заклади вищої освіти «мають виробити політику щодо забезпечення якості, яка є публічною і становить частину їх стратегічного менеджменту. <...> Так політика підтримує академічну доброчесність і свободу і застерігає проти академічного шахрайства (плагіату)» [2, с. 9–10]. Отже, організація освітнього процесу, а також самостійної і наукової роботи студентів має передбачати політику, стандарти і процедури дотримання академічної доброчесності, сприяти

упровадженню студентоцентрованого підходу та концепції вільного творчого навчання, розвитку «м'яких навичок».

Висновки та перспективи подальших досліджень. В організації самостійної роботи студентів економічних спеціальностей закладів вищої освіти широко використовуються переважно традиційні форми, такі як: підготовка доповідей і виступів, оформлення презентацій, підготовка та написання рефератів, ІНДЗ на задані теми, вирішення задач і виконання вправ та ін. Викладацький персонал закладів вищої освіти недооцінює доцільність використання таких форм самостійної та наукової роботи, як розробка проєктів, вирішення ситуаційних і проблемних завдань, підготовка до участі в науково-практичних конференціях, олімпіадах, конкурсах, складання анотованого списку статей, тематичний огляд періодичних видань, участь у наукових дослідженнях кафедр, підготовка та написання есе на задані теми. Потребують оновлення підходи до організації самостійної та наукової роботи студентів шляхом імплементації політики академічної доброчесності у внутрішню культуру якості, упровадження студентоцентрованого підходу та концепції вільного творчого навчання, розвитку «м'яких навичок». Перспективним напрямом подальших досліджень вважаємо підвищення якості вищої освіти через інтернаціоналізацію освітнього процесу.

Таблиця 2

Результати анкетування учасників освітнього процесу щодо пропонованих змін у професійній підготовці майбутніх економістів у системі неперервної освіти

№ з/п	Відповіді	Викладацький склад закладів вищої освіти, %	Здобувачі вищої освіти, %
1.	Збільшити посадові оклади, змінити систему оплати праці	94,7	14,7 (варіант не пропонувався)
2.	Зменшити навчальне навантаження	54,2	–
3.	Своєчасно оновлювати інформаційне, матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу	48,3	85,9
4.	Привести зміст навчальних планів та програм до потреб майбутньої професійної діяльності	46,4	79,6
5.	Осучаснити стандарти вищої освіти	37,4	26,4
6.	Змінити систему профорієнтаційної роботи в школі для усвідомленого вибору професії економіста	37,2	11,8
7.	Використовувати інноваційні форми, інтерактивні технології та активні методи викладання та учіння	24,7	69,2
8.	Увести наскрізну практичну підготовку	14,4	47,6
9.	Підвищувати кадровий склад викладачів закладів вищої освіти та рівень їх професійної кваліфікації	14,2	16,7
10.	Залучити до викладання у закладах вищої освіти фахівців-практиків	13,1	28,2
11.	Змінити систему управління закладом вищої освіти	12,9	24,1
12.	Інший варіант	3,1	0,8

* Сума відповідей респондентів становить понад 100%, оскільки пропонувалося обрати не більше 4 відповідей

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кірдан О.П. Результати дослідження стану професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти . *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. Вип. 2. Умань : Візаві, 2019. С. 59–66. DOI: <https://doi.org/10.31499/2706-6258.1.2019.178462>.
2. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). Київ : ТОВ «Поліграф плюс», 2015. 32 с.
3. Онучак Л.В. Педагогічні умови організації самостійної позааудиторної роботи студентів економічних спеціальностей : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. Київ, 2002. 23 с.